

ТАҚРИЗ

ба диссертатсияи Амиров Муҳаммадшариф Савзаевич дар мавзӯи «Арзёбии хавфҳои молиявии корхонаҳои саноати хӯроквории Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07. - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз пешниҳод шудааст.

Мубрами мавзӯи таҳқиқот. Самаранок ва бо хавфҳои минималӣ фаъолият намудани корхонаҳои саноатӣ дар шароити муосир хеле душвор мебошад. Пешравӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ бештар аз дурустӣ ва асоснокии стратегияи интиҳобкардаи соҳибкор вобаста аст, ки бе хавф ғайриимкон аст. Хавфҳои молиявӣ дар низоми хавфҳои корхона, ки ба ташаккули даромади он ва натиҷаҳои молиявӣ алоқамандд, паҳн мегарданд ва бо талафоти имконпазирӣ молиявӣ ифода меёбанд.

Имрӯз аксарияти корхонаҳои саноатӣ сатҳи пасти даромадноки доранд ва ё фаъолиятҳои ҳама сола бо зарар қамъбаст мешавад, дар натиҷа онҳо такрористехсоли васеъ ва рақобатпазирӣ таъмин карда наметовананд. Яке аз роҳҳои беҳтарнамои вазъи молиявии корхонаҳои саноатӣ ин ташкил ва тақмили низоми идоракунии хавфҳои молиявӣ мебошад.

Аз ин лиҳоз, омӯзиши масъалаҳои назариявӣю методи арзёбии идоракунии хавфҳои молиявӣ ва нақши он дар таъмини устувории молиявии корхонаҳои саноатӣ аҳамияти муҳими илмӣ-амалиро касб менамояд, ки аз рӯзмарра будани мавзӯи рисолаи илмӣ Амиров Муҳаммадшариф Савзаевич шаҳодат медиҳад.

Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ ба бандҳои шиносномаи ихтисоси 08.00.07. - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқат мекунад.

Вазифаҳои таҳқиқот вобаста ба мақсади он таҳияшуда, ба мазмун ва мундариҷаи кор мувофиқат менамояд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дақиқии маълумотҳо, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди илмӣ натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқотҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ пешниҳод карда шудааст.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот. Навгониҳои илмӣ таҳқиқот дар асосноккунии равишҳои назариявӣ, инчунин дар ташаккули тавсияҳои ташкилию методологӣ, оид ба истифодаи усулҳои арзёбӣ ва муайян кардани хавфҳои молиявӣ дар корхонаҳои саноати хӯрокворӣ мебошад, иборат аст. Натиҷаҳои асосии илмӣ, ки ба даст оварда шудаанд ва ба ҳимоя пешниҳод мегарданд, аз инҳо иборатанд:

1. Муқаррар шуд, ки идоракунии хавфҳои молиявӣ ҳамчун маҷмӯи усулҳо ва чорабинӣҳо мебошад, ки дар сатҳи муайян барои пешгӯии ҳолатҳои хавф ва бартараф намудани онҳо имконият медиҳанд. Дар асоси омӯзиши ақидаҳои муосирӣ илмӣ ва ҷанбаҳои назариявӣ тафсири муаллифии хавфҳои молиявӣ таҳия ва пешниҳод гардидааст, ки мувофиқи он “хавфҳои молиявӣ дар корхонаҳои саноатӣ- ин хавфҳои эҳтимолияти талафоти ғоиданокии корхона дар асоси самаранок ба роҳ намондани

низомии идоракунии хавфҳои молиявӣ, сари вақт арзёбӣ накардани вазъияти молиявии корхона, инчунин надоштани стратегияи идоракунии ба хавф нигаронидашудаи он пайдо мешаванд”;

2. Муайян шуд, ки сатҳи муракабии хавфҳои молиявӣ вобаста аз омилҳои гуногун, сабабҳо, манъбаҳо, хусусияти ҳисоботи молиявӣ ва ғайра метавонад фарқ кунад. Вобаста ба он, ки чунин омилҳо хело зиёданд, пас барои таҳлили нақшавии хавфи молиявӣ бояд омилҳои асосии он, ки воқеан ҳолати хавфро ба вучуд оварда метавонанд муайян гардидаанд: омилҳои идорашаванда (ташкили меҳнат, сохтори идоракунӣ, истифодаи захираҳои дохилӣ, равандҳои истеҳсоли ва ғайраҳо ва омилҳои идоранашаванда (иқлимӣ, сиёсӣ, экологӣ, муваққатӣ ва ғайра), ки онро субъекти идоракунанда тағйир дода наметавонад. Муайян шуд усулҳои асосии идоракунии хавфҳои молиявӣ аз қабili: пешгирӣ (канорагирӣ), маҳаллисоzӣ (махдудият), диверсификатсия, чуброн ва интиқоли хавф. Ҳар яке аз ин усулҳо дар алоҳидагӣ ё якҷоя истифода бурдан мумкин аст ва интиҳоби онҳо аз таҷрибаю қобилияти роҳбар вобастагӣ дорад, ки ба тактикаи қабули қарорҳо, муносибати ғайрифаъл ба хавф, сиёсати идоракунии хавфҳои корхона қабул карда мешаванд.

3. Таҳлил ва арзёбии вазъи кунунии молиявии корхонаҳои саноати хӯрокворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуд, ки дар натиҷа муаммоҳое, ки ба устувории молиявӣ ва рушди иқтисодии онҳо таъсири манфӣ мерасонад ошкор гардид. Таҳлили гузаронидашуда имкон медиҳад, ки тибқи маълумоти ҳисоботи молиявии муттаҳидшудаи корхонаҳои саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, тамоюли устувори пастшавии коэффитсиенти бозоргирии қорӣ яке аз муҳимтарин коэффитсиенти молиявии корхона дида мешавад, ки ба корхона барои пӯшонидани уҳдадорҳои молиявии қорӣ дар муддати кӯтоҳ имкони қобилияти арзёбӣ медиҳад. Дар тамоми давраи таҳқиқот хавфҳои қарзи кредиторӣ ва дебиторӣ зиёд шуданд, ки ба устувории молиявӣ таъсири манфӣ расонида, боиси хавфи пардохтнапазирии корхона оварда мерасонад. Муайян карда шуд, ки чунин динамика дар бораи таҳдиди ноустувории молиявӣ, маблағгузори ғайриоқилонаи фаъолияти асосии истеҳсоли, аз даст додани назорат аз болои сармоя, иҷро нашудани шартномаҳо ва аз байн рафтани робитаҳо бо таъминкунандагон нишон медиҳад.

4. Таҳлили коррелятсионӣ байни нишондихандаҳои асосии фаъолияти молиявии корхонаҳои саноати хӯроквории Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуда, омилҳои таъсиррасон ба натиҷаҳо муайян карда шуданд. Зимни таҳқиқот аз натиҷаи таҳлили коррелятсионӣ маълум гардид, аз 5 омилҳои таъсиррасон ба пешгирии хавфи молиявии корхонаҳои саноати хӯроквории, яъне коҳиш ёфтани қарзи кредиторӣ, омилҳои хариди воситаҳои асосӣ ва ҳаҷми фуруш, ҳамчун омилҳои таъсиррасон муайян гардиданд. Натиҷаи таҳлили регрессионии арзёбии фаъолияти молиявии корхонаҳои саноати хӯроквории Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, ки вобастагии байни нишондодҳои натиҷавии қарзҳои кредиторӣ ва воситаҳои асосию ҳаҷми фуруш назаррас буда, хангоми ба як фоиз зиёд гардидани ҳаҷми харидории воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои мазкур, дараҷаи қарзи

кредиторӣ ба ҳисоби миёна ба 10,32 фоиз зиёд мегардад. Ҳангоми ба як фоиз зиёд гардидани ҳаҷми фурӯш дар корхонаҳои саноати хӯроквории ҷумҳурӣ, ба ҳисоби миёна сатҳи қарзи кредитории корхонаҳои мазкур ба 5,9426 фоиз коҳиш меёбад.

5. Дар асоси таҳлили ҳавфҳои молиявии корхонаҳо ҳаритаи ҳавфҳои молиявӣ мувофиқи хусусиятҳои корхонаҳои саноати хӯроквории Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва пешниҳод шуд. Дар ҳаритаи ҳавфҳои молиявӣ аз рӯи дараҷаи таъсири онҳо ба фаъолияти молиявӣ иқтисодии корхонаҳо ҷойгир карда шудаанд. Корхонаҳои мазкур ҳамасола ҳангоми банақшагирии фаъолияти молиявӣ иқтисодӣ бояд ҳаритаи ҳавфи молиявиро вобаста ба нишондиҳандаи пазирии ҳавф, ки роҳбарият муқаррар кардааст, ташкил намоянд. Ҳаритаи ҳавфи молиявӣ имкон медиҳад, ки тадбирҳои зерин амалӣ карда шаванд: муайян кардани сатҳи ҳавфҳои молиявӣ, ки корхонаҳои саноатӣ бештар дучор мешаванд; арзёбии ҳудуди намудҳои гуногуни ҳавфҳои молиявӣ ва муайян кардани талафоте, ки онҳо метавонанд ба бор оваранд; таҳлили таъсири ҳавфҳои молиявӣ ба фаъолияти ҷорӣ ва стратегияи корхонаҳои саноатӣ; барои пешгирӣ кардан ё кам кардани оқибатҳои ҳавфи молиявӣ ба фаъолияти молиявӣ хоҷагии корхонаҳои саноатӣ маҷмӯи тадбирҳоро тартиб диҳанд.

6. Стратегияи идоракунии ба ҳавф нигаронидашуда дар корхонаҳои саноати хӯроквории Ҷумҳурии Тоҷикистон бо асоснок шудани роҳҳои рушди он таҳия ва пешниҳод гардид. Стратегияи пешниҳодгардида фаслҳои зеринро дар бар мегирад: вазифаҳо ва самтҳои шуъбаи идоракунии ҳавфҳо дар корхона; ҷорӣ намудани идоракунии ба ҳавф нигаронидашуда дар тамоми равандҳое, ки дар корхона ба амал меоянд; тартиботи муайян намудани ҳавфҳои молиявӣ; усулҳо ва тарзҳои арзёбии ҳавфҳои молиявӣ; воситаҳои идоракунии ҳавфҳои молиявӣ; принципҳои ташаккули сандуки ҳавфҳои молиявӣ; муайян кардани ҳудуди пазирии ҳавфи корхона мебошад.

7. Ҳангоми гузаронидани таҳлили таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ дар доираи сохтани моделҳои низоми идоракунии ба ҳавф нигаронидашуда самтҳои асосии сиёсати идоракунии ба ҳавф нигаронидашуда дар корхонаҳои саноати хӯрокворӣ таҳия ва пешниҳод гардид. Татбиқи самтҳои асосии ин сиёсат ба корхонаҳо имконият медиҳад, ки ба сохтани низоми идоракунии ба ҳавф нигаронидашуда афзалият дода шавад. Паз аз ҷори намудани сиёсати мазкур ба низоми идоракунии корхона талаботҳо ва тартиботи арзёбии низоми идоракунии ҳавфҳо дақиқ омӯхтан зарур аст ва тавсияҳое, ки аз рӯи натиҷаҳои он бароварда шуданд барои сари вақт бартараф намудани камбудҳои кумак мерасонанд.

Аҳамияти назариявӣ ва илмӣ амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки ҳулоса ва пешниҳодоти дар он дарҷёфта ба васеъ гардидани донишҳои назариявии соҳа мусоидат намуда, натиҷаҳои илмӣ, ҳулоса ва пешниҳодоти муаллиф илман асоснок буда, баҳри тавсияи донишҳои назариявӣ ва амалӣ мусоидат менамоянд. Як қатор пешниҳодҳои овардашуда метавонанд татбиқи амалии ҳудро барои тақмили қонунгузори соҳа пайдо намуда ҳамчунин, Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон

бо назардошти манфиатҳои корхонаҳои саноати хӯрокворӣ ва арзёбии самаранокии идоракунии хавфҳои молиявии корхонаҳои саноати хӯрокворӣ, такмилдиҳии роҳҳои ташкилӣ - методии идоракунии хавфҳои молиявии корхонаҳои саноати хӯрокворӣ татбиқ гардад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Таҳқиқи масъалаҳои назариявӣ ва методологии молиявӣ, арзёбӣ ва идоракунии хавфҳои молиявӣ дар асарҳои олимони хориҷӣ: Алгин А.П., Бадевис В., Балабанов И.Т., Бланк И.А., Ван Хорн Дж. К., Грабовая П.Г., Зозолуч А., Качалов П.М., Кейнс А., Клейнер Г.Б., Ковалев В.В., Лапуста М.Г., Лобанов Н.Л., Маршалл А., Мико Д., Патрушев Е., Петров С.Н., Печанов М.Ю., Пигу А., Полтавцев С.И., Половинкин П., Рогов М.А., Руданевский В.Д., Турмасиянс Р.И., Уткин Э.А., Филин А.В., Хохлов Н.В., Чернов В.А., Чугунов Д.А., Шаршунов Л.Г., Шапкин Ю. ва олимони ватанӣ Баротзода Ш., Бегматов А.А., Иброҳимзода И.Р., Қодиров Ф.А., Раҳимзода Ш., Саидмуродов Л.Х., Сафаров Б.Г., Содиков Р.Х., Солеҳзода А.А., Умаров Х.У., Хайрзода Ш.Қ., Хисайнов И.Х, Хушвахтзода Қ.Х., Ҳикматов У.С., Шарипов Б.М. ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии муаллиф аз муайян намудани мақсад ва далелноккунии вазифаҳои диссертатсия иборат буда, ҷамъбасткунӣ, мураттабсозӣ, арзёбӣ ва муайян кардани усулҳои асосии назариявӣ ва амалии таҳлили ҳолати низоми молиявии корхонаҳои саноати хӯрокворӣ ва дурнамои рушди онро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаро гирифтааст. Натиҷаи алоҳидаи диссертатсия хангоми қор карда баромадани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ҳуҷжатҳои стратегӣ ва татбиқи барномаҳои гуногуни молиявӣ дар ҷумҳурӣ истифода бурда мешаванд. Натиҷаҳои таҳқиқот дар шакли хулоса ва пешниҳодҳо дар мақолаҳои илмӣ нашр ва дар конференсияҳо дар солҳои 2017-2022 маъруза шудаанд.

Натиҷаҳои илмии диссертатсия дар раванди таълим, зимни тадريسӣ фанҳои таълимии “Идоракунии хавфҳои молиявӣ”, “Хавф-менеджмент”, “Молия”, “Менеджменти молиявӣ” истифода бурда шудааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Соҳтори диссертатсия дар асоси мақсаду вазифаҳои дар он гузошташуда муайян карда шудаанд. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, 9 фасл, хулосаву пешниҳодот, рӯйхати адабиёти истифодашуда бо фарогирии 180 номгӯй, 24 ҷадвал, 16 расм ва 3 диаграмма иборат буда, дар ҳаҷми 175 саҳифаи ҷопӣ ҷамъбаст гардидааст.

Дар хулоса ва пешниҳодҳо натиҷаҳои асосии қори илмӣ муайян ва асоснок карда шуда, барои истифодаи амалии натиҷаҳо тавсияҳои мушаххас дода шудаанд.

Натиҷаи таҳлили диссертатсия имконият дод, ки як қатор камбудихо ва норасоиҳо ошкор карда шаванд, ки асоситаринашон чунинанд:

1. Диссертатсия тибқи талабот вобаста ба расмиятдарории диссертатсия ҷо ба ҷо карда шуда, фарзҳои илмӣ, мутобикат бо барнома ва стратегияҳои давлатӣ ва ғайра оварда шаванд;

2. Вазифаҳои қори таҳқиқотӣ ба наwgониҳои он мутобик карда шаванд, ва наwgониҳо бори дигар таҷдиди назар карда шаванд;

3. Дар боби дуюм пешниҳод мегардад, ки ҳолати молиявии корхонаҳои саноати хӯрокворӣ дар маҷмӯъ, на танҳо корхонаҳои коркарди шир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, иловатан таҳлил ва арзёбӣ карда шаванд.

4.Зербоби 3.1. “Харитаи хавфҳои молиявии корхонаҳои саноати хӯрокворӣ, ҳамчун воситаи арзёбӣ” бояд ба боби 2 зербоби 2.3. диссертатсия гузаронида шавад, ҳамчун яке аз фишангҳои тақмилдиҳии низоми идоракунии хавфҳои молиявии дар корхонаҳои саноати хӯроквории ватанӣ ба ҳисоб меравад.

5.Рӯйхати адабиёти истифодашуда, бо мақсади мутобиқати он ба талаботҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд аз таҳрир гузаронида шавад.

Қайд кардан лозим аст, ки камбудии зикршуда характери тавсиявӣ дошта, ислоҳи онҳо барои баланд бардоштани сифат ва пурра мутобиқати диссертатсия ба талаботҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат менамояд.

Маводи зиёд ва таҳлили пурраи натиҷаҳои илмӣ ба даст овардан муаллиф, ки аз онҳо хулосаҳои муҳими назариявӣ ва амалӣ баровардан мумкин аст, дар диссертатсия дида мешаванд. Диссертатсияи Амиров Муҳаммадшариф Савзаевич дар мавзӯи «Арзёбии хавфҳои молиявии корхонаҳои саноати хӯроквории Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07. - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз қори илмӣ ба анҷом расонида шуда ба шумор меравад. Дар асоси натиҷаҳои ба даст овардашуда муаллиф хулосаҳои илман асоснок пешниҳод намудааст. Умуман, қори диссертатсионӣ мазкур пас аз ислоҳи камбудии қайдкардашуда ба Шурои диссертатсионӣ 6D.KOA-014 дар назди Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон тавсия карда мешавад.

Муқарриз:

Номзади илмҳои иқтисодӣ, профессори
кафедраи молияи ДДМИТ

Бегматов А.А.

Имзои Бегматов А.А.-ро тасдиқ мекунам

Сардори шуъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси ДДМИТ

Шарипов У.А.